

*ქეთევან ნადირაძე*

## 1924 წლის აჯანყების კვლევის შეფასებისთვის (საკითხის დასმა)

თანამედროვე საზოგადოებაში წარსულში წვდომის შედეგად მიღებული ცოდნის უკეთესად გამოყენება ისტორიის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ამოცანას წარმოადგენს. ამისთვის კი აუცილებელია, სწორი წარმოდგენა გვქონდეს წარსულზე, რაც კვლევის დროს წარსულის ობიექტურად აღდგენას გულისხმობს. ვფიქრობ, სწორედ ამ პოზიციიდან არის, პირველ რიგში, საინტერესო და მნიშვნელოვანი 1924 წლის აჯანყების, როგორც მოვლენის, კვლევა. ჩემი აზრით, არ არის საკმარისი ამ თუ იმ ისტორიული მოვლენის შესახებ გაბატონებული შეხედულების მხოლოდ რევიზია, რათა ჩაითვალოს, რომ საკითხის კვლევასთან მიმართებით მეცნიერული ობიექტურობა აღდგენილია. ეს ეხება 1924 წლის აჯანყებას, რომელიც ჩვენი განხილვის თემას წარმოადგენს.

აღვილი სათქმელია წარსულის ობიექტურად შესწავლა. ამ მიზნის მიხედვით, მართალია, საკითხის შესახებ არსებული წყაროების ხელმისაწვდომობა სავალდებულოა, რაც 1924 წლის აჯანყებასთან მიმართებით უდავოდ გაკეთდა, მაგრამ არა საკმარისი, რადგან ისტორიული მეცნიერება, უნდა ვაღიაროთ, რომ თავის თავში ბუნებრივად მოიცავს იდეოლოგიას. იდეოლოგიაზე გავლენას ახდენს ფილოსოფია, ხოლო ფილოსოფიასთან პირდაპირ კავშირშია ისტორიული კვლევის მეთოდოლოგიის ჩამოყალიბება. ამდენად, ვფიქრობ, ფილოსოფიური პლურალიზმი, რაც თანამედროვე დასავლური სამყაროსთვის არის დამახასიათებელი და რამაც განაპირობა სხვადასხვა ისტორიული სკოლის ჩამოყალიბება, რომელთაც ერთმანეთისგან განსხვავებული კვლევის მეთოდოლოგია აქვთ, თანამედროვე ტექნოლოგიების გამოყენებით, საფუძველი გახდა ისტორიული მეცნიერების ობიექტური განვითარებისა. შესაბამისად, გასაგები ხდება საბჭოთა ისტორიოგრაფიის ნაკლოვანება, სადაც მხოლოდ ერთი, მარქსისტულ-ლენინურ ფილოსოფიაზე დამყარებული მეთო-

დოლოგიური კვლევა მიმდინარეობდა. აქვე მინდა ხაზგასმით აღვნიშნო – ზემოთ ნათქვამი არ უარყოფს შემდეგს: როგორც მიჩნეულია, განსაკუთრებულად მნიშვნელოვანია ისტორიული მეცნიერების სრულყოფისათვის XIX საუკუნე, რომელსაც „ისტორიული რევოლუციის ეპოქასაც“ უწოდებენ, რაშიც მარქსის მოძღვრებამ მნიშვნელოვანი როლი ითამაშა.

1990 წელს ისტორიულ მეცნიერებათა მსოფლიო XVII კონგრესზე, რომელიც გაიმართა ქალაქ მადრიდში, მაღალი ტრიბუნიდან პირველად დაისვა საკითხი თავად საბჭოთა მეცნიერების მხრიდან, რომ საბჭოთა კავშირის ისტორიოგრაფია დიდად დააზარალა მარქსისტულ-ლენინური მეთოდოლოგიის ჩარჩოებში მოქცევამ. სწორედ ამის შემდეგ საყოველთაოდ იქნა აღიარებული საბჭოთა სამეცნიერო სივრცეში, რომ სოციალურ ურთიერთობათა მბრძანებლურ-ბიუროკრატიული სისტემის არსებობამ საზოგადოებრივ მეცნიერებათა, კერძოდ, ისტორიის მეცნიერების განვითარებაშიც შექმნა ნაკლოვანებათა წარმოქმნის ობიექტური საფუძველი. საზოგადოებრივ მეცნიერებათა სფერომ დაკარგა თავისი ავტონომია, დამოუკიდებელი ხასიათი, ისეთი ტრადიციული არსებითი თვისებები, როგორებიცაა: ჭეშმარიტების ობიექტურობა, კვლევის თავისუფლება, სამეცნიერო შემოქმედების დამოუკიდებლობა მსხვერპლად შეეწირა საკმაოდ ვულგარულად გაგებულ „სოციალურ“ დაკვეთას.<sup>1</sup>

1991 წელს საბჭოთა კავშირი დაიშალა, იდეოლოგიური წნეხი მოიხსნა, დახურული არქივები გაიხსნა, აღარ არსებობდა ტაბუდადებული თემები – ამის საუკეთესო მაგალითია 1918-1921 წლების საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის, 1924 წლის აჯანყების შესახებ ათეულობით დაწერილი დისერტაცია თუ ნაშრომი. მაგრამ ისმის კითხვა – რამდენად არის თავისუფალი „სოციალური“ დაკვეთისაგან, რომელსაც გარკვეულწილად პოლიტიკური ინტერესები ან, უბრალოდ, პოლიტიკური გემოვნება განაპირობებს, პოსტ-საბჭოთა პერიოდის ნაშრომები; რადგან კვლევის თავისუფლებას, ზემოთ თქმულიდან გამომდინარე, პირველ რიგში, კვლევის მეთოდოლოგია განსაზღვრავს, რომელიც პრაქტიკულად არ შეცვლილა და, შესაბამისად, არ შეცვლილა მიდგომები. გასაგებია, რომ ეს ასე ადვილი არ არის და დროს საჭიროებს. თანდათან უნდა შემოვიდეს, ფორმაციული მიდგომის გარდა, კულტუროლოგიური, ცივილიზაციური, კულტურულ-ანთროპოლოგიური მიდგომები, რაც, აგრეთვე, თავისთავად შეცვლის კონკრეტული, საკვლევი თემისადმი და-

---

<sup>1</sup> რ. მეტრეველი. კლიოს მფარველობის ქვეშ. „მაცნე“ (ისტორიის... სერია, თბ. 1990. №4, გვ. 8.

მოკიდებულებას. უფრო მრავალისმომცველი იქნება კვლევის მიზნებიც და ამოცანებიც, შესაბამისად, შედეგებიც. სწორედ ამ კუთხით მინდა განვიხილო 1924 წლის აჯანყების ისტორიოგრაფია. ჩემი დღევანდელი გარჯა მხოლოდ საკითხის დასმას გულისხმობს.

1924 წლის აჯანყების შესახებ არსებული საბჭოთა პერიოდის ლიტერატურა, ჩემი აზრით, უფრო პოლიტიკური პუბლიცისტიკაა, ვიდრე მეცნიერული კვლევა. მოყოლებული 1924 წლის პრესიდან ვიდრე 90-იან წლებამდე, როგორც დამოკიდებულების, ასევე შეფასებების თვალსაზრისით ამ საკითხთან მიმართებით ძირითადად არაფერი შეცვლილა. უფრო მეტიც, დროის გასვლასთან ერთად, სავარაუდოდ მიზანმიმართულადაც, საკითხმა აქტუალობა დაკარგა და მისი ხსენება, აუცილებლობიდან გამომდინარე, ძირითადად განმაზოგადებელ ნაშრომებში გვხვდება (კომუნისტური პარტიის ისტორიის სახელმძღვანელოები, საქართველოს ისტორიის ნარკვევების VII ტომი). უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ საბჭოთა ისტორიოგრაფიისთვის 1924 წლის აჯანყების მეცნიერული შესწავლა მიზანს არ წარმოადგენდა და, ბუნებრივია, მსგავსი რამ ვერც მოხერხდებოდა, რადგან გამოკვლევისთვის აუცილებელ წყაროებთან ისტორიკოსებს ხელი არ მიუწვდებოდათ. მათი მიზანი ამ მოვლენის მიმართ მხოლოდ ერთი, უალტერნატივო აზრის დამკვიდრება და შემდეგ მისდამი ინტერესის განელება იყო. თვით მხატვრულ ლიტერატურაშიც კი, სადაც ალევორიულად ამბის გადმოცემა შესაძლებელია, ამ თემასთან დაკავშირებით, „ჯაყოს ხიზნების“ (გამოიცა 1925 წელს) მხოლოდ ერთი პასაჟი მახსენდება, როდესაც ავტორი წერს: ვარდისფერი საქართველო გაწითლდა. უფრო მეტიც, წყაროები ხელმისაწვდომიც რომ გამხდარიყო, არა მგონია შეფასებების თვალსაზრისით, არსებითად რაიმე შეცვლილიყო, რადგან მთავარი პრობლემა მოვლენების დადებითად ან უარყოფითად შეფასებაში კი არა, არამედ ცალმხრივობაშია, რაც, უპირველეს ყოვლისა, დამახასიათებელია იდეოლოგიური და მეთოდოლოგიური მონოპოლიის არსებობის დროს, რაზეც ზემოთ უკვე გვქონდა საუბარი.

ნიმანდობლივია გაზეთ „კომუნისტში“ დაბეჭდილი მიხა ცხაკაიას სიტყვა სათაურით „საქართველოს სოციალისტური რესპუბლიკის მუშებს, გლეხებს, და ყველა პატიოსან მოქალაქეს“, რომელშიც ამბობს: „თქვენ კარგად იცით, რომ მოღალატური კრებული სოციალ-დემოკრატიული პარტიის ბელადებისა ევროპის ბურჟუაზიის გულის გასახარად და მათი ნაწიუკარი ფულით, ნადირალა თავად-აზნაურობის დახმარებით აპირებენ ბოლშევიკური ხელისუფლების დამხობას. ამხანაგო მუშებო და გლეხებო, ჩვენ თქვენთან ერ-

თად ვიბრძვით ჩვენი დაქვეითებული ცხოვრების დასაწინაურებლად... ჩვენ ქვეყანა ომის შემდეგ აოხრებული და გაპარტახებული დაგვრჩა. დანგრეული ხიდეები, გაფუჭებული გზები. ჩვენ ვაკეთებთ ყოველივე იმას, რაზეც ხელი მიგვიწვდება. ჩვენ ვებრძვით სიბნელესა და შეუგნებლობას, ვაშენებთ ახალ სკოლებს, ვავრცელებთ წერა-კითხვას, ჩვენ ფენზე ვაყენებთ მრეწველობას, სოფლის მეურნეობას, ჩვენ ვაშენებთ ელექტროსადგურებს... ამ დროს ის ვაჟ-ბატონები (იგულისხმება ჟორდანიას, ჩხეიძე, ჩხენკელი და სხვები – ქ. ნ.) წლებზე ფენს იდგამენ, რომ თავიანთი ბინძური მოქმედებებით ჩვენ მტრებს საკბილო მასალა უშოვონ, საშუალება მისცენ ჩვენ წინააღმდეგ მახვილის გასაღებსადა.<sup>2</sup> ხოლო ფილიპე მხარაძე მოხსენებაში „მენშევიკური ავანტიურის შესახებ“ იმავეს იმეორებს და დასძენს – „მენშევიკების საქართველოში ბატონობის დროს იყო ბოლშევიკური გამოსვლები: ბევრი ამხანაგი დაგვიხოცეს, მაგრამ არასოდეს ჩვენი მოქმედება არ დაგვიგმია. რით აიხსნება ეს? ჩვენ ვიყავით მაგარი ჩვენი პოზიციით, ჩვენ დამარცხებას გამარჯვებათ ვთვლიდით. აქ კი რა ხდება? საწინააღმდეგო, დამარცხების აღიარება. რა არის ჩვენი გზა? მთელი სამყაროს გაწითლება“.<sup>3</sup> XXI საუკუნისთვისაც კი ნაცნობი პათოსია, რაც თავისთავად მოვლენების მიმართ დამოკიდებულების უცვლელობაზე მიუთითებს. ადრესატი ისევ ხალხია, შეცვლილია მხოლოდ პერსონაჟები.

რა არის თითქოს გასაკვირი იმაში, რომ საბჭოთა ხელისუფლება, რომლის წინააღმდეგაც იყო მიმართული აჯანყება, მას უარყოფითად აფასებდა, ავანტიურას და ბანდიტურ გამოსვლებს უწოდებდა, მშრომელი ხალხის წინააღმდეგ გამოსვლად ნათლავდა. არც ის იყო სიცრუე, რომ გზებს, ხიდეებს და ელექტროსადგურებს აშენებდნენ. აქ მთავარი სხვა რამ არის. მიზანმიმართულად ასოცირდებოდა ბოლშევიკურ ხელისუფლებასთან ქვეყნის ნათელი მომავალი, ხალხის კეთილდღეობა და საერთოდ ქვეყნის ყოფნა-არყოფნის საკითხი. ვითომ მენშევიკური ხელისუფლების არსებობის პირობებში გზები, ხიდეები და ელექტროსადგურები არ აშენდებოდა? ცხადია, აშენდებოდა. ამგვარი იდეოლოგიის დამკვიდრება ბოლშევიკებისთვის სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანი იყო, რათა მომავალში ქვეყნისა და ხალხის სახელით ეგრეთ წოდებულ „ხალხის მტრებს“ სათანადოდ გასწორებოდნენ.

აჯანყების დამარცხების შემდეგ საბჭოთა ხელისუფლებამ საჭიროდ ჩათვალა მისი გამომწვევი მიზეზების ობიექტურად შესწავლა და შექმნა კომისია

---

<sup>2</sup> გაზ. „კომუნისტი“. 1924 წელი. №200, გვ. 1.

<sup>3</sup> გაზ. „კომუნისტი“. 1924 წელი. №231, გვ. 4.

სერგო ორჯონიკიძის თავმჯდომარეობით. ობიექტურ შესწავლაში, ბუნებრივია, არ იგულისხმებოდა აჯანყების, როგორც საერთო-სახალხო ეროვნულ მოძრაობად მონათვლა, რომელიც მიზნად საქართველოს თავისუფლებას ისახავდა. ამ თვალსაზრისით კომისიის ობიექტურობის გაკრიტიკება, რასაც თანამედროვე ლიტერატურაში არც თუ იშვიათად ვხვდებით,<sup>4</sup> მიაშიტურია და პრობლემის გამარტივებას იწვევს. ვფიქრობ, ბოლშევიკების მიზანი ნამდვილად იყო აჯანყების რაობის შესწავლა, რაც კარგად ჩანს კომისიის ერთ-ერთი წევრის ე. კვირინგის 1925 წელს გამოცემული ბროშურიდან სათაურით «Уроки грузинского восстания». იგი წერს: „ქართული აჯანყება ჩვენთვის გაკვეთილს უნდა წარმოადგენდეს, რათა ეს მოვლენა სხვაგანაც არ განმეორდეს“. სწორედ ამიტომ აუცილებლად უნდა შეესწავლათ იგი. ბროშურაში ჩამოყალიბებული შეხედულებები, სავარაუდოა, რომ ეს შეხედულებები მხოლოდ ავტორისეული არ უნდა იყოს და მას მთელი კომისია იზიარებდა. გასაგებია, რომ ბროშურის პათოსი წმინდა პარტიული ინტერესებიდან გამომდინარეობს, მოვლენათა შეფასებებიც იდეოლოგიურ ჩარჩოებშია მოქცეული, მაგრამ აჯანყების ხასიათის განსაზღვრა, ვფიქრობ, საყურადღებოა, რაც მოკლედ ასე გამოიყურება: „კონტრევოლუციურმა პარტიებმა 1922 წელს შექმნეს „დამოუკიდებელი საქართველოს პარიტეტული კომიტეტი“, რათა ბოლშევიკების წინააღმდეგ შეექმნათ ერთიანი ნაციონალური ფრონტი, რაც ნიშნავდა ორგანიზებულ ბრძოლას საბჭოთა ხელისუფლების წინააღმდეგ, რომელიც ხელისუფლებაში მოსვლით უნდა დაგვირგვინებულიყო. აჯანყება იმართებოდა მენშევიკთა საზღვარგარეთის ბიუროდან, რომლის ძირითადი წარმომადგენლები იყვნენ პარიტეტული კომიტეტის ხელმძღვანელობა. ფულს იღებდნენ კაპიტალისტებისგან. ამ აჯანყების ხელისშეწყობით დაინტერესებული იყვნენ ნავთობკომპანიები, რადგან, როგორც საზღვარგარეთული პრესა წერს, საქართველო ფლობს 900 კილომეტრიან ნავთობსადენს, რომელიც გადაჭიმულია ბაქოდან ბათუმამდე და წარმოადგენს სტრატეგიულად უმნიშვნელოვანეს ფაქტორს. აჯანყების ორგანიზატორები ყველაფერს აკეთებდნენ იმისთვის, რათა საერთაშორისო მხარდაჭერა მოეპოვებინათ და ამით მიეღწიათ დამოუკიდებელი საქართველოს აღდგენისათვის. მათ ესმოდათ, რომ მთელი ქართველი ხალხიც რომ გამოსულიყო საბრძოლველად, ისინი საბჭოთა კავშირს ვერ დაამარცხებდნენ, შესაბამისად, ეძებდნენ მოკავშირეებს, განსაკუთრებით აზერბაიჯანსა და

<sup>4</sup> მაგ. ლ. ჯიქია. 1924 წლის აჯანყება დასავლეთ საქართველოში. თბ. 2011, გვ. 14.

ჩრდილოეთ კავკასიაში, რათა ცენტრალური ხელისუფლებისათვის საქართველოსკენ მიმავალი გზები გადაეკეთათ“.<sup>5</sup> ვფიქრობ, საკმაოდ ობიექტური სურათია დახატული იმ თვალსაზრისით, რომ კარგად ჩანს აჯანყების მასშტაბურობა. თითქმის ასეთივე დახასიათებას ვხვდებით პოსტსაბჭოთა ისტორიოგრაფიაშიც. ეს არის აჯანყების შეფასებაში ძირითადი, პოლიტიკური ნაწილი, რომლის გათვალისწინებითაც უნდა ემოქმედა საბჭოთა ხელისუფლებას. რეაქციამაც არ დააყოვნა და დაიწყო ე.წ. დიდი რეპრესიები. რაც შეეხება მეორე ნაწილს, მას იდეოლოგიური საფუძველი აქვს და აგიტაცია-პროპაგანდაზეა გათვლილი. აჯანყების მონაწილეებად ნაშრომში დასახელებულია თავად-აზნაურობა, ვაჭრები, კონტრევოლუციური პარტიების წარმომადგენლები და დასავლეთ საქართველოს გლეხობა და არა მთელი ქართველი ხალხი, ხოლო გლეხობის უმრავლესობის მიზეზად ეკონომიკური და რელიგიური მოტივები. თუმცა აქვე მინდა აღვნიშნო, რომ არაფერია გასაკვირი იმაში, რომ უმრავლესობა ეკონომიკურ სიდუხჭირეს და რელიგიის დევნასაც გამოეწვია, რაც აჯანყების არსს სულაც არ აკნინებს, როგორც ეს ზოგიერთ თანამედროვე ნაშრომშია გაგებული. ჩემი აზრით, სწორედ კვირინგის ბროშურა, რომელიც პოლიტიკური პუბლიცისტიკის ნიმუშს წარმოადგენს, დაედო საფუძვლად საბჭოთა ისტორიოგრაფიაში ერთგვაროვანი აზრის ჩამოყალიბებას 1924 წლის აჯანყებასთან მიმართებით, რაც შემდეგნაირად გამოიყურება: აჯანყება იყო ავანტიურისტული, იმპერიალისტების მიერ დაგეგმილი და მენშევიკების მიერ განხორციელებული, ხოლო მასში გლეხობა ჩათრეული აღმოჩნდა ადგილობრივი ბოლშევიკური ხელისუფლების საკადრო პოლიტიკაში, ეკონომიკურ და რელიგიურ საკითხებში დაშვებული შეცდომების გამო, რის შედეგადაც დაიწყო იმ პარტიული დავალებების შესრულება, რომლებითაც უნდა გაეუმჯობესებინათ გლეხობის ეკონომიკური მდგომარეობა, აეშენებინათ მთელი რიგი ახალი სამრეწველო საწარმოები და გამოესწორებინათ ანტირელიგიურ პროპაგანდაში დაშვებული დიდი შეცდომები. ეს იყო სულ, რასაც საბჭოთა ისტორიკოსები ამ აჯანყების შესახებ წერდნენ (ი. კაჭარავა, კ. შელია და სხვ.). გასაგებია, რომ აქ მხოლოდ ცალმხრივ შეფასებებთან გვაქვს საქმე, მაგრამ, მარქსისტულ-ლენინური იდეოლოგიიდან გამომდინარე საბჭოთა ისტორიოგრაფიის ინტერესი ამ საკითხთან დაკავშირებით უფრო შორს არ მიდიოდა, მით უმეტეს, თუ გავითვალისწინებთ, რომ საბჭოთა ხელისუფლება ამ ბრძოლაში გამარჯვებული მხარე იყო.

---

<sup>5</sup> Э. Квиринг. Уроки Грузинского восстания. [Харьков]. 1925, გვ. 3-22.

1991 წლიდან 1924 წლის აჯანყების წყარომცოდნეობითი ბაზა მრავალფეროვანი გახდა: გაიხსნა არქივები, ხელმისაწვდომი გახდა პოლიტიკურ მოღვაწეთა პირადი საარქივო მასალა, გამოიცა ემიგრანტული ლიტერატურა, რომელიც ძირითადად მემუარული ხასიათისაა.<sup>6</sup> აუცილებლად უნდა აღინიშნოს ერთი: მართალია, მემუარეების, როგორც წყაროს, უნიკალობა მდგომარეობს იმაში, რომ იგი საშუალებას იძლევა, აიხსნას მოქმედ პირთა მოტივები, აღდგენილ იქნეს ეპოქის სულიერი კოლორიტი, შეიქმნას საინტერესო ისტორიული სახეები, მაგრამ მემუარეებს ახასიათებს სუბიექტივიზმი, რადგან ავტორი წარსულს საკუთარი ინტერესებიდან გამომდინარე აფასებს, ზოგჯერ კი ისინი საკუთარ როლს ისტორიის მსვლელობაში აჭარბებენ. ასევე, მემუარეების ფაქტოლოგიური მასალა ითხოვს შემოწმებას, რადგან ზოგიერთი ფაქტის აღდგენა, ავტორის მეხსიერების ხარჯზე, შესაძლებელია არასწორი იყოს.<sup>7</sup> მართალია, ემიგრანტული ლიტერატურით ჩვენ მივიღეთ აჯანყების შესახებ საკმაოდ დიდი ინფორმაციის შემცველი მასალა განსხვავებული ხედვით, ვიდრე ეს საბჭოთა პერიოდის ლიტერატურაში იყო დამკვიდრებული, მაგრამ, მისი სპეციფიკიდან გამომდინარე, სუბიექტური. ამიტომ მკვლევარს მუდმივად უნდა ახსოვდეს მემუარეების, როგორც წყაროს, ამგვარი ხასიათი, რათა გადალახოს სუბიექტივიზმი.

ამრიგად, დამოუკიდებელ საქართველოში გაჩნდა როგორც პოლიტიკური, ასევე მეცნიერული მოთხოვნა, შევსებულიყო ის სიცარიელე, რომელიც არსებობდა 1918-1924 წლების საქართველოს ისტორიასთან მიმართებაში. საზოგადოებას აინტერესებდა თავისი უახლესი წარსული, რომლის მონაწილეებიც პირდაპირ თუ ირიბად ზოგჯერ მათი ოჯახის წევრები იყვნენ და მხოლოდ მათგან ფლობდნენ საკითხის შესახებ მწირ ინფორმაციას. მაგრამ, უნდა ითქვას, რომ მათ ერთმნიშვნელოვნად აინტერესებდათ არა ობიექტურად კრიტიკული ისტორია, არამედ ის ჰეროიკული ამბავი, რომელსაც ქართველების დიდი ნაწილი თავის წარმოდგენაში ატარებდა. ეს მე საკუთარ თავზე მაქვს გამოცდილი, რადგან ჩემი დიდი ბაბუა ივანე ქუთათელაძე კოტე აფხაზის თანამებრძოლი და „სამხედრო კომიტეტის“ წევრი იყო, რომელიც 1923

<sup>6</sup> ნ. ჟორდანიძე, რა მოხდა. პარიზი. 1925; აღ. სულხანიშვილი. ჩემი მოგონებები. 1981; ს. გოგიბერიძე. ბრძოლა სამშობლოსათვის. პარიზი. 1938. თბილისი. 1991; ს. კედია. მასალები პირადი არქივიდან. 2007; გრ. ვაშაძე (1901-1990 წწ.). მასალები პირადი არქივიდან. 2009 და სხვ.

<sup>7</sup> ქ. ნადირაძე. ისტორიოგრაფია-ისტორიული მეცნიერების ისტორია. თბ. 2005, გვ. 80.

წელს ბოლშევიკებმა სხვებთან ერთად ჯერ სასტიკად აწამეს, შემდეგ დახვრიტეს. ეფიქრობ, საზოგადოების დიდი ნაწილის ასეთმა განწყობამ და თავისუფალ საქართველოში შექმნილმა პოლიტიკურმა კონიუნქტურამ გარკვეული წინასწარი პასუხისმგებლობა დააკისრა მკვლევრებს, რაც ჩემი აზრით, კვლევის ძირითად ამოცანაში აისახა: მომხდარიყო 1924 წლის აჯანყების შესახებ საბჭოთა ისტორიოგრაფიაში გაბატონებული შეხედულების რევიზია. ისტორიული ობიექტურობის აღსადგენად ეს აუცილებელი პირობაა, მაგრამ არასაკმარისი, მით უმეტეს, თუ გავიზიარებთ ზემოთ ნათქვამს: 1924 წლის აჯანყების შესახებ არსებული საბჭოთა პერიოდის ლიტერატურა უფრო პოლიტიკური პუბლიცისტიკაა, ვიდრე მეცნიერული კვლევა. სწორედ ამას ვგულისხმობდი ზემოთ დასმულ კითხვაში – რამდენად არის თავისუფალი „სოციალური“ დაკვეთისაგან პოსტსაბჭოთა პერიოდის ნაშრომები? ეს საკითხი საგანგებო კვლევას მოითხოვს.

ჩემი გადასახედიდან, რაც ერთმნიშვნელოვნად შეიძლება ითქვას 1924 წლის აჯანყების შესახებ არსებულ პოსტსაბჭოთა პერიოდის ისტორიოგრაფიაზე, შემდეგია: მოხდა საკითხის აქტუალიზაცია, დაიწერა მრავალი ნაშრომი. ავტორთა ჩამონათვალიც კი საკმაოდ ვრცელია (ს. ზალდასტანიშვილი, რ. გრძელიძე, გ. ციციშვილი, ნ. კირთაძე, ო. ჯანელიძე, ფ. ლომაშვილი, მ. ნათელაძე, ალ. დაუშვილი, მ. ჯაფარიძე, კ. წენგუაშვილი, ლ. ჯიქია, ვ. ბენიძე, ნ. ბენდელიანი, ალ. ბენდიანიშვილი, მ. სამსონაძე, ხ. ქოქრაშვილი, დ. ჭუმბურიძე და სხვა). ერთი სიტყვით, თანამედროვე ქართულ ისტორიოგრაფიაში ასეთი პოპულარობით, როგორიც არის 1918-1924 წლების საქართველოს ისტორია, არც ერთ თემას არ უსარგებლია. ამის მიზეზი, ერთი მხრივ ის ყამირია, რომელიც არსებობდა, მეორე მხრივ კი, პოლიტიკურ-საზოგადოებრივი მოთხოვნა. ცალკე გამოიცა და სამეცნიერო ბრუნვაში შემოვიდა საარქივო მასალა.<sup>8</sup> ჩვენ მიერ ზემოთ ნახსენები ემიგრანტული ლიტერატურა – რომელთა გათვალისწინებითაც შედარებით სრული სურათი აღსდგა აჯანყების მზადებისა და მიმდინარეობის შესახებ. მოკლედ, მკითხველის ემპირიული ცოდნა 1924 წლის აჯანყებაზე მნიშვნელოვნად გაიზარდა. აჯანყების შესახებ ფაქტოლოგიური მასალის გადმოცემას საკმაოდ დიდი ყურადღება მიექცა. მაგალითად, ამ მხრივ ძალიან საინტერესოა გ. ციციშვილის ნაშრომი „სიმართლე

---

<sup>8</sup> მაგ. 1924 წლის აჯანყების მონაწილეთა სასამართლო პროცესი. დოკუმენტები და მასალები (1925 წლის ივლისი-აგვისტო). გამოსაცემად მოამზადა და შესავალი წერილი დაურთო ლევან ჯიქიამ. თბ. 2012.

ანტისაბჭოთა ეროვნული მოძრაობისა და 1924 წლის აჯანყების შესახებ“ (თბ. 2004), რომელშიც სუკის დოკუმენტების საფუძველზე აღწერილია აჯანყებაში ჩართული პირების საორგანიზაციო სამუშაოები და ქმედებები. თუმცა ამგვარ მასალაზე დაყრდნობით განმაზოგადებელი დასკვნების გაზიარება საკმაოდ საფრთხილოა, რადგან აქ გამოყენებულია ეგრეთ წოდებული „ერთი წყაროს პრინციპი“, რაც გამოიხატება შემდეგში: მკვლევარი ერთი კონკრეტული მოვლენის კვლევისას იღებს გარკვეულ წყაროთა ჯგუფს, ამ შემთხვევაში სუკის საარქივო მასალას, მასზე დაყრდნობით იწყებს თხრობას, ხოლო თვისობრივად განსხვავებულ წყაროთა ჯგუფიდან იყენებს მხოლოდ იმას, რომელიც ძირითად წყაროში მოცემული ფაქტების გასამყარებლად გამოადგება. ეს ტენდენცია, ვფიქრობ, სხვა ავტორებსაც ახასიათებთ. უბრალოდ, ჩვენ ეს ნაშრომი მხოლოდ იმიტომ გამოვყავით, რომ ავტორი თავადვე აკრიტიკებს სხვებს წყაროებისადმი ცალმხრივი დამოკიდებულების გამო, რაც სავსებით სწორია, რადგან ამ დროს მეცნიერული ობიექტურობა იკარგება.

დამოუკიდებელი საქართველოს ისტორიოგრაფიის ძირითადი მიზანი, შევსებულები ის სიცარიელე, რომელიც არსებობდა 1924 წლის აჯანყებასთან მიმართებით უდავოდ მიღწეულია. სამეცნიერო საზოგადოების დიდი ნაწილი ძირითადად თანხმდება ერთში: ეს იყო ჭეშმარიტად სახალხო აჯანყება – აჯანყება ეროვნული და სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღსადგენად. მაგრამ მაინც უნდა ითქვას, რომ კვლევაში ყველაზე რთული მოვლენათა მიზეზების დადგენაა, რომელსაც, ვფიქრობ, უფრო გლობალური საკითხების განხილვით უნდა გაეცეს პასუხი, რადგან ამჟამინდელი სამეცნიერო ლიტერატურა, ჩემი აზრით, ამ მხრივ ნაკლოვანია.

*Ketevan Nadiradze*

## **HISTORY OF STUDY OF REVOLT 1924**

### **Summary**

History of study of revolt 1924 and generally, of Democratic Republic of Georgia 1918-1921 can be divided into two stages: historiography of the Soviet and Post-Soviet periods. Emigrants' literature related to history of the period, which became available in Georgia only after collapse of the Soviet Union, should be specially noted.

The paper is focused on both periods of research related to the revolt 1924. Works of the Soviet period are far away from being called researches. Political assessments prevail. There are also some problems for Post-Soviet historiography, sometimes restricting itself only by re-assessment of former opinions. Thorough researches are to be carried on using all categories of the sources.